

[OLDTIDSVEGER I OSLOMARKA]

Sporjakt i skogen

TEKST OG FOTO: JULIE MASKE

Ståle Pinslie tråler Nordmarka etter gamle ferdselsårer. Med Kartverkets nye applikasjoner forenkles sporjakten.

FULL AV FORTELLINGER: Historiske kart er kilde til informasjon om gamle stier, bebyggelse, veier og landskap i endring.

Han veksler mellom å stirre ned i nettbrettet og rette blikket framover, gjennom tørre granlegger, irrgroenn mose og blåbærlyng med lyselilla blomster. Kvist og kvast brekkes kjøpt av mens han bøyer hodet og haster innover i skogen fra Årvoll mot Nittedal.

– Helt siden jeg var guttunge har de eldste ferdselsårene i Nordmarka fascinert meg. Min oppfatning er at våre forfedre trakk de beste farene. De gikk heller bratt enn skrått, og helst rett fram, sier Ståle Pinslie. Den tidligere sjømannen, bygningsarbeideren, ingeniøren og landmåleren er på egne hjemtrakter. I Oslomarka har han farssekt og familierøtter på flere av plassene, helt tilbake til 1700-tallet.

I timevis kan den spreke 82-åringen gå fram og tilbake under trærne, som en kriminaltekniker på sporjakt, mens han tenker så det knaker og spør, igjen og igjen: Kan det være her fortidens mennesker luntet med hestene sine, til og fra Oslo for å handle, bytte varer og søke lykken, før de vendte hjem igjen?

250-ÅRS JUBILANT. I mange år har Pinslie, som er aktiv turløper i DNT Oslo og Omegn, arbeidet med å finne tilbake til kløv- og rideveger fra Nittedal, Hakadal og Hadeland til Oslo. Med stor tålmodighet, mye kunnskap og aktiv tråling leter han fram landets tidlige samferdselshistorie – oldtidsvegene som ikke var bygget opp med stein eller tilrettelagt på annet vis, som bare etterlot et dypt søkk i landskapet – eller ingenting.

Som regel går han alene. I dag ligger Kartverkets øverste sjef Johnny Welle i

hælene hans, sammen med fagarkivar Sidsel Kvarteig og lederen av Maridalens Venner, Tor Øystein Olsen.

– Målet med alt arbeidet er å påvise de eldste sommerveiene, særlig de med praktisk anvendelse for dagens turgåere, forklarer Pinslie.

– Vi har hørt om arbeidet og er nysgjerrig på metodene. Dette er en av ringvirkningene ved å digitalisere og offentliggjøre de historiske kartene, sier kartverksjef Welle, som leder landets eldste tekniske etat: Kartverket. Det ble opprettet i 1773 med navnet Norges Grændsers Opmaaling. Til enhver tid har etaten ligget i forkant av den teknologiske utviklingen, og sørget for å skaffe oversikt og informasjon om landskapsforståelse, stedsnavn, samferdsel, kommunikasjon og bosetting i Norge.

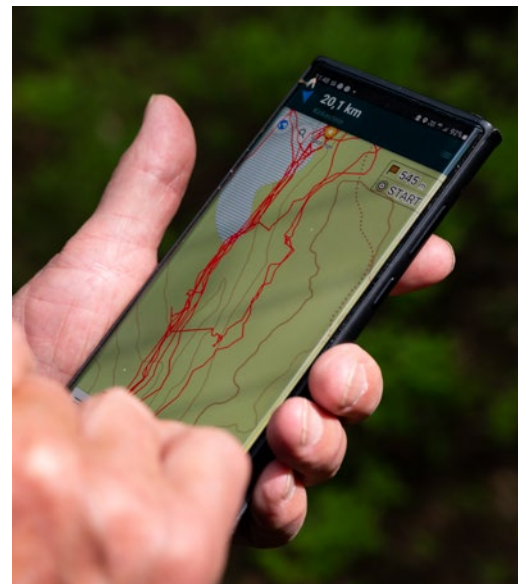
VIKTIG VERKTØY. På nettbrettet har Pinslie lastet ned Kartverkets nettløsning for historiske kart. Her kan kart fra flere århundre legges lagvis, og det er mulig å se hvordan fortidens og nåtidens todimensjonale gjengivelser av landskapet stemmer med terrenget.

– Dette håndtegna kartet fra 1797 viser at denne bergveggen ligger her, slik den også gjør på dette kartet fra i dag, sier Pinslie og peker på tydelige høydekurver på skjermen. Welle, Kvarteig og Olsen stimler sammen rundt ham, prøver å se for seg knausen uten vegetasjon og den tette skogen uten trær.

– Joda, det kan stemme. Den bratte skrenten her kan være den samme som den der, sier Welle og viser med pekefingeren. Han retter ryggen, ser seg rundt og legger til:

«Å kartlegge landet var en møysommelig prosess.»

JOHNNY WELLE, STATENS KARTVERK

↑ **SYSTEMATISK:** På jakt etter gamle stier bruker Ståle Pinslie (82) moderne teknologi med kart på smarttelefonen og loggfører hver meter han går.

– Å kartlegge landet var en møysommelig prosess. I dag kan vi være imponert over hvor nøyaktig de var med det utstyret de hadde på 1700- og 1800-tallet.

PRO MEMORIA. Å kartlegge er å skaffe oversikt. Under de mange krigene mellom Sverige og Danmark-Norge på 1700-tallet kom behovet for beredskapskart til militære formål. Dette førte til et omfattende arbeid med å beregne og gjengi den norske landoverflaten. Trigonometri dannet rammeverket, teodelitter var verktøyet og geodeter – landmålere – utførte arbeidet.

Da de første topografiske kartene over Norge skulle lages, var det flaggstanga på Kongsvinger festning som var utgangspunktet, den gangen et viktig militært anlegg.

Til enhver tid har det viktigste med kartene vært at de utformes slik at informasjon kommer riktig fram. Fargevalg, strektykkelse og symbolbruk er vesentlig, og tegnene for bl.a. hus, veg, elv er nesten like i dag som på

↑ **BEVISET:** Ståle Pinslie, f.h. peker på landskapsformer som er uendret av tiden for Kartverksjef Johnny Welle, Tor Øystein Olsen (Maridalens Venner) og Sidsel Kvarteig (Kartverket).

1800-tallet.

Tidlige kart er som kunstverk – sirlige streker med forsøk på høydekurver og skyggelegging for å vise dalsider og bekkefar, gjerne med ornamenter og en sjøorm der slike kanskje levde.

De første karttegnerne fikk utlevert en huskeliste, Pro Memoria, slik at de kunne krysse ut hva som måtte med på kartene. Blant annet skulle alle kirkesogn, bondegårder, husmannsplasser og fjellrygger tegnes inn, samt det som er viktig i denne sammenheng: fotstier.

– Stiene er dokumentert hele veien. I dag har vi kartlagt over 48 000 kilometer stier, både de som er merket med røde T-er og andre tråkk og veifar. Alt blir jevnlig oppdatert, blant annet med satellitter, kunstig intelligens og digitale spor som vi alle legger igjen. Vi har en helt annen detaljfangst i dag enn for 250 år siden, sier Welle, og legger til:

– Men det er umulig å få med alt. Derfor er superbrukere som Pinslie viktige, for de gir oss detaljene helt nede på bakkenivå. Jeg

↑ SPREK OG NYSGJERRIG: Ståle Pinslie (82) tråler Oslomarka på jakt etter gamle fotefar.

↑ BILDETEKST: Bildetekst

syns det er uhyre lærerikt og interessant å se og høre hvordan han aktivt bruker de historiske kartene.

NASJONAL DUGNAD. Sakte går det innover i skogen med trær som knapt er mer enn 80–90 år gamle. Landskapet er ikke slik det har vært, men noe endrer seg aldri – som innsjøene, bekkene og knausene. Slik er det mange steder hvor det er mye gjengroing. Dyretråkk, stien opp til setra, snarveier, forsvinner om vi ikke bruker dem.

– Jeg tror det Pinsie arbeider med kan være av interesse for mange flere, som et alternativ til turorientering og for å bli kjent med stiene i sine nærrområder. Med hjelp av historiske og moderne kart kan de finne tilbake til gamle fotefar og ferdselsveier som har gått i glemmeboka, sier Sidsel Kvarteig.

I lunsjpausen åpner hun røret hun har hatt på ryggen hele turen, det blir som konfekt til kaffen. Ut kommer en tynn rull med kart, som viser rektangelmålinger, gradteigsmålinger og reinbeitekart fra Amtskartsamlingen, samt et par av kartene Pinslie har på nettbrettet. Her er mye å kommentere og diskutere.

– Å sammenligne kart er spennende. På de tidlige kartene er Gamle Hadelandsveg merket, men plutselig forsvant den, påpeker Pinslie.

– Stier flytter seg, sier Kvarteig.

Bevegelsesmønsteret vårt har endret seg, og grunnen til at vi er underveis er andre i dag enn før. Hvor et veifar kan ha gått overlater hun til kulturvernmyndighetene å avgjøre.

DIGITAL DUGNAD. Kvarteig har vært ansatt ved Kartverket i 15 år, med bl.a. ansvaret for det historiske arkivet og digitaliseringen av mer enn 18.000 historiske kart.

– Siden 2020 har vi hatt en digital dugnad for å stedfeste historiske kart.

– Hva betyr det?

– Med støtte fra Arkivverket har Kartverket invitert publikum til å se på gamle kart og prøvd å finne ut hvor det hører hjemme, og deretter plassere det i retning og utstrekning slik vi bruker i dag.

Det er å georeferere – å gjenkjenne steder gjennom punkter og slik plassere kartene i en geografisk innsynsløsning. Fortsatt vil det være unøyaktigheter, til frustrasjon for stjegere som Pinslie. På de tidligste kartene var kartleggin-

gen presise ned til detaljer nærme byene, men lenger unna var landskapet enklere gjengitt.

SAMMENLIGNE OG DISKUTERE. Få, om noen, har som Ståle Pinslie gått opp stiene i Oslomarka, sammenlignet kartene fra 1797, 1806 og 1859 med digitale løsninger, funnet gamle tråkk som er forsvunnet og blitt overrasket over hvor nye ferdselsårer er anlagt.

I 2016 kontaktet han Tor Øystein Olsen, leder av Maridalens Venner, og fortalte om arbeidet sitt. Det resulterte i publisering av de omfattende funnene i foreningens årsskrift for 2017: *Historiske ferdselsveier fra Oslo gjennom Nordmarka til Hakadal og Hadeland.*

– Da jeg skjønnte omfanget av Pinslies arbeid om ferdselsårer gjennom Oslomarka, tenkte jeg at interessen må være stor for mange av de som vandrer i disse områdene. Det er enestående beskrivelser og refleksjoner rundt hvordan folk gikk, hvor fort og langt og bratt, som er helt unik, sier Olsen.

ÅNDER FOR FERDSELSÅRENE. Pinslie ler. Hadde arbeidet vært ledd i en formell utdanning, ville han ha vært professor for lengst. Han lever og ånder for disse ferdselsårene, og har fundert seg frustrert over at ingenting går helt opp. Et par ganger har han vært sikker i sin sak, men så diskuterer han resultatene videre med seg selv og oppdager at han må ha tatt feil. Det har resultert i tre etterskrifter, blant annet om Gamle Hadelandsvei – som er det historiske tråkket han strever mest med. Fortsatt har han ikke konkludert og beskrivelsene av arbeidet er så nøyaktig at den som vil kan fotfølge ham, og ta stijaften videre.

– Omlegging av stier og veier er påvirket av samfunnsendringer, likevel er det slik at mange av de gamle ferdselsårene lever videre i folks minne – selv om de ikke brukes lenger. Jeg vil ikke at feil tursti blir stående. Derfor gjør jeg mitt for å følge de gamle kartene og finne den rette linje gjennom marka.

Slik bruker du historiske kart

SAMMENLIGNE NYE MED GAMLE KART

Kartverket har mer en 15.000 historiske kart i sitt arkiv, helt tilbake til 1500-tallet. Mye av arkivet er åpent og tilgjengelig på Internett, og det er mulig å laste ned høyoppløste, gamle kart til å glede seg over.

I tillegg finnes en løsning der du kan se historiske kart rett i moderne kart. Følg lenken: kartverket.no/om-kartverket/historie/historiske-kart. Her vil du kunne søke opp områder du er nysgjerrig på – og ofte finne kartblad med historiske spor som avdekker gamle stier, veier, bygninger, industri og annet som er endret i løpet av tidens løp.

LAG PÅ LAG

Med hjelp av Kartverkets løsning for å se historiske kart rett i moderne kart, er det mulig å se endringer i terrenget over tid.